

Üniversite İdeasının Krizi Ve Özerkliğin Aşınması: Tarihsel Kökenlerden Neoliberal Dönüşüme Kavramsal Bir Analiz

Fatma Buğday¹

Bu çalışma, üniversite fikrinin (ideası) temel dayanağı olan özerklik kavramını, tarihsel gelişimi içinde analiz ederek bu fikrin, günümüzdeki “Üçüncü Kuşak Üniversite” modeline geçiş sürecinde nasıl aşınmaya uğradığını, bilim üretimi, akademik özgürlükler ve araştırma önceliklerinde gözlemlenen değişimler ışığında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu değerlendirme yapılırken öncelikle tarihsel süreçte üniversite kavramı ve özerkliğin kökenleri Orta Çağın sosyo-politik koşulları bağlamında incelenmiştir. İkinci olarak, modern üniversitenin simgesi haline gelen Humboldt Modelindeki özerklik anlayışı analiz edilmiştir. Son başlıkta da çalışmamıza konu olan neoliberal politikaların küresel etkisiyle şekillenen Üçüncü Kuşak Üniversite modelinde üniversite fikrinin nasıl bir dönüşüm geçirdiği ve bu sürecin akademik kurum üzerindeki etkileri tartışılmıştır.

19. yüzyılda Wilhelm von Humboldt’un öncülüğünde Berlin Üniversitesi’nde somutlaşan model (Humboldt Üniversitesi) hem askeri yenilgi sonucunda çözülen ulusal kültürel kodların yeniden tesisi sürecinde yapısal hem de aydınlanmış düşünce ve refahın gelişiminde temel bir rol oynamıştır. Ancak, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonra artan öğrenci sayısı ve maliyetler, küreselleşme ve disiplinlerarası araştırma ihtiyacı gibi etkenler, üniversiteleri hükümetlerin daha sıkı denetimi ve dış baskılar altında bırakmıştır. Bu durum, Wissema’ya (2009) göre, üniversiteleri “Üçüncü Kuşak Üniversite” modeline doğru bir dönüşüme zorlamaktadır. Bu bağlamda değerlendirdiğimizde İkinci Dünya Savaşı sonrasında bilim, teknoloji ve yükseköğretimin ekonomideki rolünün artması hükümetlerin bu alanı düzenlemesine yol açmakla birlikte bu durum refah devleti anlayışıyla birleşerek başta ABD ve Avrupa olmak üzere diğer ülkelerde de yükseköğretime erişimi artırmış ve devletlerin yönlendirmesi ile “yükseköğretim sistemleri”nin oluşumunu beraberinde getirmiştir. Bilgi ekonomisinin önem kazanması Üçüncü Kuşak Üniversitelere geçişi hızlandırmakla birlikte yönlendirilmiş bilgi ekonomisi, bilginin özgür-

¹ fatmabugday35@gmail.com

leştirici potansiyelini zayıflatarak, kamusal fayda önceliklerinin geri plana itilmesine yol açmaktadır.

1990'lardan itibaren neoliberal politikalar ve küresel bilgi ekonomisine geçişle birlikte girişimci üniversite modeli önem kazanmış, yukarıda da ifade edildiği gibi Wissema bu ticarileşen yapıyı "Üçüncü Kuşak Üniversite" olarak kavramsallaştırmıştır. Neoliberal politikalar, özellikle önce ABD ve giderek AB üniversitelerinin işleyişini değiştirerek onları piyasa odaklı, girişimci ve rekabetçi kurumlar haline getirmiştir. Kaynak tahsisi araştırma verimliliğine bağlanırken, bu "akademik kapitalizm" eğilimi, üniversitenin geleneksel kültürünü aşındırdığı gerekçesiyle eleştirilmiş, ticari bir şirket gibi yönetilme eğilimi ise akademik liderlik modellerini yeniden tartışmaya açmıştır.

Üniversitenin Kurumsal Kökeni: Orta Çağ Avrupası'nda *Universitas* ve Özerklik

"Üniversite" kavramının etimolojik kökenini oluşturan "universitas" terimi, Avrupa Ortaçağı'nın sosyo-ekonomik koşullarında, tüzel kişiliğe sahip, ortak çıkarlar etrafında örgütlenmiş ve özerk bir topluluğu (birlik/lonca) ifade etmektedir (Gürüz vd., 1994; Le Goff, 2017; Rashdall, 1895). "Universitas" sözcüğü kavramsal olarak ayrıcalıklardan yararlanan evrensel bir topluluğu tanımlayıp (Dölen, 2009) 11. yüzyılın sonu ile 12. yüzyılın başlarında Avrupa'da özerk kentlerin ortaya çıkışıyla birlikte kullanılmaya başlamıştır (Le Goff, 2017; Özer, 2008). 13. yüzyıldan itibaren üniversiteler, meslek loncalarının eğitim alanındaki uzantısı haline gelerek gelişmiştir. Bu kurumlar, o dönem şehir komünlerindeki siyasal özgürlükleri ve lonca yapılarının ekonomik özerklik ile kazanımlarını bünyesinde birleştiren kurumsal kimlik kazanmıştır (Erol, 2005; Le Goff, 2017).

Orta Çağ'da "universitas" terimi "tamlık" veya "bütünlük" anlamında kullanılmış, ortak çalışma yapan toplulukları ifade etmiştir. Üniversiteye işaret etmek için ise "universitas magistrorum et scholarium" (hocalar ve öğrenciler topluluğu) ifadesi tercih edilmiştir (Wissema, 2009). Le Goff'a göre üniversiteler, şehirlerde ortaya çıkan "zihin zanaatkârlarının" lonca tarzı örgütlenmeleriyle oluşmuş ve hoca ve öğrenci loncaları zamanla üniversiteye dönüşmüştür (Le Goff, 2017). Yukarıda da belirtildiği gibi bir Avrupa kurumu olarak üniversite, Orta Çağ Avrupası'nın sosyo-ekonomik ve dini koşullarının bir ürünüdür. Bu kurumsal yapı, öğretmen ve öğrencilerden oluşan, idari özerkliğe, müfredat ve araştırma özgürlüğüne sahip, aynı zamanda kamu tarafından tanınan dereceler verme yetkisi bulunan bir topluluk (universitas) olarak tezahür etmiştir. Bu nitelikler büyük ölçüde, onu himaye eden ve hukuki çerçevesini sağlayan Papa'lık Hristiyanlığının (Katolik Kilisesi) etkisiyle şekillenmiştir. Üniversite, bu geleneksel formuyla küresel bir yayılım göstererek, başka hiçbir Avrupa kökenli kurumun erişemediği bir evrensel model haline gelmiştir (Rüegg, 1992).

Üniversite kavramının kökenleri tartışmalıdır ve "universitas scholarium" (öğrenci birliği) tanımı genişletilerek değerlendirildiğinde, İskenderiye Müzesi (MÖ 330) ve Bizans'taki Magnaura Okulu (MS 849) gibi erken kurumlar öncü kabul edilebilir. Mezopotamya'daki Nusaybin, Urfa, Antakya ve

İran'daki Cundişapur akademileri de benzer şekilde anılabilmektedir. Bu bağlamda Çin'in Mandarinlik sistemi ve İslam dünyasındaki Nizamiye medreseleri de bazı tarihçiler tarafından üniversitenin tarihsel gelişim çizgisine dâhil edilmektedir (Günel, 2013; Moutsios, 2012; Timur, 2000). Üniversitenin kökenine ilişkin tartışmalar metodolojik açıdan çeşitlilik arz etmekle birlikte, bu kurumu yalnızca Avrupa feodalizminin bir ürünü olarak görmek doğru değildir. Kurumsal ve entelektüel kökleri, daha eski uygarlıklara kadar takip edilebilmektedir (Timur, 2000). Avrupa'da akademik özerkliğin üç tarihsel evresi öne çıkmaktadır. İlki, M.Ö. 387'de Platon'un Akademia'sıyla başlamıştır. İkinci evre, lonca tipi örgütlenmeyle kurulan ilk üniversitelerde görülür. Üçüncü evre ise 18. yüzyıl sonu ile 19. yüzyıl başlarında üniversitenin özerkliğinin kurumsal bir özellik olarak öne çıktığı dönemdir (Moutsios, 2012: 7-8). Üniversite özerkliği kavramı, Humboldt üniversitesi (1809) ile geçiş yapılan modern üniversite anlayışındaki akademik özgürlük kavramından tarihsel olarak önce gelmekle birlikte bu kurumsal yapının temelleri Orta Çağ Avrupası'nın sosyo-ekonomik koşullarının ürünü olduğu anlaşılmaktadır.

Humboldt Modelinde Üniversite Özerkliği İdeası

Modern üniversitenin kurumsal temelleri, 19. yüzyılda Wilhelm von Humboldt'un öncülüğünde Almanya'da atılmıştır. Humboldt'un 1809'da kurduğu Berlin Üniversitesi, üniversite özerkliği ve akademik özgürlüğün somutlaşmış hali olarak, araştırmayı merkeze alan ve üniversiteyi esas olarak bir bilim üretim kurumu haline getiren bir modelin başlangıcını oluşturmuştur (Tekeli, 2012). Humboldt modeli temelini, "akademik özgürlük", "araştırma ile öğretimin bütünlüğü" ve "bireyin entelektüel ve ahlaki gelişimini (Bildung)" hedefleyen eğitim anlayışı üzerine kurmuştur. Bu model, üniversiteyi, dışsal amaçlardan bağımsız olarak "bilim için bilim" üreten ve aynı zamanda bireysel gelişimi merkeze alan, özerk bir kurum olarak tanımlamaktadır (Altbach, 2012; Gürüz, 2003).

Humboldt modelinin temel ilkeleri, "öğretim özgürlüğü (Lehrfreiheit)" ile "öğrenim özgürlüğü (Lernfreiheit)" üzerine inşa edilmiştir. Devletin görevi ise, öğretim üyelerini atamak, maaşlarını ödemek ve en önemlisi, özerk bir akademik ortamı güvence altına almaktır. Bu yapıyla model, üniversiteyi, mesleki eğitim ve öğretim yapan kurumlardan ayırmaktadır (Gürüz, 2003). "Bilim için bilim" anlayışının merkezde olduğu bu modelde, üniversite meslek eğitimi veren bir kurum olarak değil, salt bilginin üretildiği ve bireyin entelektüel ve ahlaki gelişimine (Bildung) hizmet eden özerk bir yapı olarak kavramsallaştırılmıştır (Erat, 2019; Wissema, 2009). Berlin Üniversitesi Reformu (1809), Wilhelm von Humboldt öncülüğünde, akademik özgürlük ve üniversite özerkliğini kurumsallaştıran tarihsel bir dönüm noktasıdır. Bu modelde özgürlük ve özerklik, özgün bilgi üretimi ve bilimsel keşfin temel şartı olarak görülmüştür. Modelin önerdiği bütün ilkeler tam olarak uygulanamamış olsa da (Gürüz, 2003), modern üniversitenin yapısını şekillendirmiş ve birçok ülkeye örnek olmuştur. Bu modelin en önemli mirası olan "araştırma-öğretim birliği" ilkesi, bugün hâlâ üniversitelerin temel işlevini tanımlamaktadır (Gürüz vd., 1994). Amerikan yükseköğretim sistemi, başlangıçta Humboldt modelinden esinlenmiş ancak bu modeli kendi

toplumsal pragmatizmi doğrultusunda radikal bir şekilde dönüştürmüştür. Bu uyarılma, üniversiteleri topluma hizmet ve uygulamalı araştırmaya odaklanan kurumlar haline getirmiştir. Humboldt modeli, 2. Dünya Savaşı'na kadar modern üniversitenin temel paradigması olarak etkisini sürdürmüş, savaş sonrası dönemde ise yerini giderek araştırma-girişimcilik odaklı Amerikan üniversite modeline bırakmıştır (Küçükcan ve Gür, 2009: 44).

Üniversite özerkliği, tarihsel olarak sabit bir imtiyaz değil, iktidar yapılarıyla sürekli etkileşim içinde dönuşen dinamik bir ilkedir. Kavramın evrimi üç temel aşamayı izlemektedir. Kavramın kökeni, Orta Çağ'da kilise ve monarşiden alınan ayrıcalık fermanlarıyla (charter) şekillenen ve korunma sağlayan "universitas" statüsüne dayanmaktadır. Modern ulus-devletin yükselişiyile birlikte, Humboldt modeli üniversite yapılanmasında köklü bir dönüşüm gerçekleştirerek, öğretim ve araştırmanın iç işleyişini güvence altına alan akademik özerklik anlayışını kurumsallaştırmıştır. Günümüz neoliberal rejiminde, üniversite özerkliği ve ideası artık sabit bir imtiyaz olmaktan çıkmış, akademik kapitalizm, yeni kamu işletmeciliği teknikleri ve performans temelli yönetim mekanizmaları tarafından kuşatılmıştır. Bu bağlamda üniversite ideası sürekli müzakere edilen ve savunulması gereken bir mücadele alanına dönüşmektedir. Bu durum, üniversite özerkliğinin verili değil, sürekli elde edilmesi ve savunulması gereken bir mevzi olduğunu göstermektedir.

Üniversite İdeasının Krizi: Neoliberal Dönüşüm, Piyasalaşma ve Demokratik Toplum İçin Bir Tehdit

Habermas, Karl Jaspers'ın *Die Wandlung* dergisinin ilk sayısında yayımlanan yazısında, 1945'te Heidelberg Üniversitesi'nin yeniden açılışında verdiği "Üniversitenin Yenilenmesi" konuşmasında Alman İdealizmi'nden gelen bir sosyolojik öncülden hareket ettiğini, bir kurumun içerdiği fikri (ideayı) canlı bir şekilde somutlaştırdığı sürece işlevsel kalabildiğine değinmiştir. Bu "fikir" yok olursa, kurum ruhsuz bir organizmaya dönüşür. Bunun ötesinde üniversite, topluma hizmet etmenin yanı sıra üyeleri (akademisyenler ve öğrenciler) tarafından paylaşılan örnek bir yaşam biçimini kurumsal olarak temsil etmelidir. Humboldt'tan beri "üniversite fikri" olarak adlandırılan şey, tam da bu ideal yaşam biçimini somutlaştırma projesi olduğu bilim ve hakikatle olan içsel bağı sayesinde evrensel bir şeye işaret etmektedir. Üniversite, sosyal yaşam biçimlerinin çoğulculuğundan önce gelen, nesnel tinin tüm biçimlerini yapılandıran ilkeleri göstermektedir (Habermas ve Blazek, 1987). Bu bağlamda modern üniversite, toplumsal yapıyı etkileyen, dönüştüren ve yeniden üreten değerlerin inşa edildiği bir alan olarak, aynı zamanda bu değerleri yayacak ve aktaracak eğitimcilerin yetiştirildiği kritik bir zemin oluşturur. Toplumdaki merkezi rolü, modern döneme özgü bir olgudur (Bauman, 2005: 159-160). Üniversite, onun varlık nedeni ve meşruiyet kaynağı olan kurucu bir fikrin (idea) tarihsel süreç içindeki kurumsal tezahürüdür. Ancak neoliberal paradigmayla birlikte, bu özerk ve bilimsel karakterdeki düşünsel temel, bilginin metalaşması ve piyasa rasyonalitesinin akademik alana nüfuz etmesi sonucunda ciddi bir aşınma ve dönüşüm tehdidi altındadır. Bu bağlamda, üniversite fikrinin piyasa odaklı bir

yönetişim modeli karşısında bütünüyle tasfiye olup olmayacağı, günümüz yükseköğretim politikalarına ve akademik özerklik tartışmalarına yön veren merkezi bir mücadele alanını oluşturmaktadır. Üniversitenin ticarileşmesi üzerine yapılan eleştirel araştırmaların çoğu, son 35 yıldaki yapısal dönüşümlere odaklanma eğilimindedir. Üniversite, teknik bir mesele olarak görüldüğünden, talep edilen şey itaattir, zira bu teknik bakışın bir sonucu olarak performans değerlendirme ölçütleri, bir denetim ve yönlendirme mekanizması olarak işlev görmektedir (Fleming, 2025). Bilginin, iktidar ilişkilerinin temelini oluşturduğu ve toplumsal güç dinamikleri tarafından şekillendiği gerçeğinden hareketle, üniversitelerin taşıyıcısı olduğu bilimsel ve entelektüel sermaye ile siyasi ve ekonomik alanlarda hâkim olan siyasi ve iktisadi sermaye arasında kaçınılmaz bir gerilim ve çatışma alanı ortaya çıkmaktadır. Bu karşılaşma, bilginin özerkliği, meşruiyet kaynakları ve toplumsal işlevi üzerine kurucu bir mücadeleyi temsil eder (Tekeli, 2003).

Fleming'e (2025) göre modern Batı üniversitesinin dönüşümü dört belirgin tarihsel evreye ayrılır. İlk evre, Humboldtçu atılımla başlamaktadır; bu model, dini otoriteden radikal bir kopuş gerçekleştirerek eleştirel ve medeni aklı yükseköğretimin merkezine yerleştirmiştir. İkinci evre, 20. yüzyılın ortalarındaki dönüşümle demokratikleşme ve hümanist genişlemeyle karakterize edilmiştir. Ancak kısa sürede üniversiteler bu toplumsallaşmanın sonucunda kapitalizmin radikal çelişkilerini büyüterek yansıtmış ve kısa sürede Yeni Sağ'ın hegemonyası altına girerek özgürleştirici potansiyelini yitirmiştir. Örneğin, Birleşik Krallık'ta Robbins Raporu (1963) gibi metinlerle yaygınlaştırılan "herkese açık eğitim" ilkesi, öğrenci sayılarında büyük bir genişlemeye yol açmakla birlikte pratikte yükseköğretime hacimli fiyat etiketleri eklenmesine neden olmuştur. Böylece üniversiteler, bir "mega-endüstriyel kompleks"e dönüşmeye başlamıştır. Üçüncü değişim, 1980'lerden itibaren neoliberalizmin yükselişiyle yaşanan bir karşı-devrimdir. Bu süreçte kamu kurumları ticarileştirilmiş, üniversiteler özel şirket gibi davranmaya ve rekabetçi bir mantıkla fon aramaya zorlanmıştır. Birleşik Krallık'ta 1985 Jarratt Raporu gibi belgeler, katılımcı yönetimi tasfiye ederek yerine merkezi yürütme organları ve performans ölçütlerini getirmiştir. Harçların artması, uluslararası sıralamalar, profesyonel yöneticilerin egemenliği ve özel sektörün yükseköğretime girişi kurumsal kültürü dönüştürmüştür. Dördüncü ve güncel evre, pandemi sonrasında derinleşen varoluşsal bir kriz ile karakterize edilmektedir. Ticari eğilimler, otoriter yönetim pratikleri ve ekonomik belirsizlik, üniversite fikrinin (idea) bütünüyle tasfiye edilmesi yönünde ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Fleming'e (2025) göre bu son aşama, üniversitenin geleneksel işlevlerinin (eleştirel bilgi üretimi, kamusal sorumluluk, akademik özerklik) sistematik bir aşınmaya uğradığı ve kurumun geleceğinin kökten bir belirsizliğe sürüklendiği bir paradigma kaymasını temsil etmektedir. Bu yapılanmada modern üniversitelerin, egemen siyasi ve bürokratik yapıların etkisinde olmakla birlikte yeniden insan odaklı hale gelmek için bu katı idari sistemden çıkmalarının şart olduğunu belirtmektedir. Yazar, bu bağlamda sistemin yarattığı yabancılaştırıcı koşullara, akademideki çaresizlik duygu-suyla tepki verdiğini ifade etmektedir.

Akademik piyasalaşması, bilimsel faaliyetlerin yönelimini ticari kazanç odaklı alanlara kaydırarak entelektüel derinliğin ve kuramsal sorgulamanın aşınmasına yol açmaktadır. Bu süreç, yüksek maliyetler nedeniyle eğitim ve araştırmaya erişimi kısıtlayarak toplumsal eşitsizlik mekanizmalarını pekiştirmektedir. Aynı zamanda, katı patent rejimleri ve gizlilik politikaları, bilginin serbest dolaşımını ve kamusal faydaya açık katkısını sekteye uğratmaktadır. En kaygı verici sonuç ise dış finansman kaynaklarının yol açtığı çıkar çatışmalarının, araştırmaların tarafsızlığını ve bilimsel bütünlüğü riske atma potansiyelidir (Bok, 2007). Üniversiteler, toplumsal sorunlara yönelik uzman bilgisinin üretildiği temel kurumlardır. Demokratik sistemin işleyişi, kamunun bu bilgiye duyduğu “epistemolojik güvene” bağlıdır. Akademik nesnellik ve dürüstlüğe yönelik kuşkular, üniversitelerin “toplumsal meşruiyetini” aşındırmanın ötesinde, bilgiye dayalı toplumsal karar alma mekanizmalarını da çökertebilmektedir. Bu doğrultuda ticarileşmeden sağlanan kısa vadeli ekonomik kazançlar, bu epistemolojik ve demokratik çerçevenin kalıcı tahribatının yarattığı toplumsal maliyetin yanında önemsiz kalmaktadır (Bok, 2007). Bu değerlendirme bağlamında, üniversite ideasında özerklik, kurumun ayırıcı niteliğine içkin temel kavramdır. Bu idea felsefi olarak, bireyin özgürce düşünerek kendisini inşa etmesine ve bilimsel bilgi üretimine olanak tanımakla birlikte toplumsal kültürü şekillendiren bir kurumsal özü ifade etmektedir. Ancak günümüzde üniversitelerin giderek kapitalist sistemin hizmetine sunulduğu ve bu süreçte yönlendirilmiş bilgi üretimiyle bilimin araçsallaştırıldığı yaygın bir eleştiri söz konusudur. Bu eğilim, üniversitenin özgür düşünce ve eleştirel bilim üretme misyonunu tehdit etmektedir. Bu bağlamda, araçsal ve piyasa odaklı paradigmanın yol açtığı dönüşümün, üniversitenin kurucu normatif çerçevesini oluşturan “üniversite ideası”nın temelden tasfiyesi riskini beraberinde getirdiği yönündeki eleştiri merkezi bir tartışma odağı olmaya devam etmektedir.

Sonuç

İdeal olarak üniversiteler, belirli bir meslek grubunun ya da sınıfsal çıkarın temsilcisi değildir; aksine bu kurumlar, bilginin bilimsel yöntemle üretildiği ve eleştirel süreçlerle meşruiyet kazandığı entelektüel kamusal alanlar olarak işlev görmektedir. Toplumsal sorumluluk ve etik duyarlılık ekseninde toplumla organik bağ kuran üniversiteler, bilgi ve kültür üretiminin yanı sıra sosyo-ekonomik gelişimin şekillenmesinde de belirleyici bir role sahiptir. Bu kurumlardan aynı zamanda, toplumsal eşitsizlikler karşısında mücadelenin öznesi olmaları, ayrımcılık karşıtı duruşlarıyla dezavantajlı grupların taleplerini kamusal görünürlüğe kavuşturmaları ve toplumsal adaletin tesisine katkıda bulunmaları beklenmektedir.

Günümüzde neoliberal ilkelerin baskın yer edindiği küreselleşme çağında üniversite ideasını kurtarıp korumanın mümkün olup olmadığı sorgulanmaya devam etmektedir. Kurumlar, onları anlamlı kılan merkezi bir "fikir" veya "ruh" tarafından şekillenmektedir. Bu fikrin kaybı, kurumu içeriksiz ve işlevsiz bir forma indirgemektedir. Üniversitenin fikri, bilim aracılığıyla hakikate ulaşma iddiasında olduğu için partiküler (özel) değil, evrenselidir. Bu, onun toplumdaki diğer kurumlardan ayrıcalıklı ve özerk konumunu göstermekte-

dir. Üniversite yalnızca bilgi üretmez, aynı zamanda eleştirel düşünceye, özgür tartışmaya ve entelektüel erdemlere dayalı bir yaşam tarzını temsil eder ve yaşatır. Bu bağlamda akademik topluluğun da bu yaşam tarzının modelini sunması beklenmektedir. Üniversite, sadece meslek edindiren ve AR-GE yapan bir kurum mu olmalıdır, yoksa Humboldt'un işaret ettiği gibi hakikat arayışı etrafında örülmüş evrensel ve örnek bir entelektüel yaşam formunu temsil eden bir kurumsal ruhu canlı mı tutmalıdır? Bu temel soru üniversitenin kurucu fikrini, egemen ekonomi-politik paradigmalardan ve araçsal aklın yapısal baskıları karşısında uğradığı aşınma ve dönüşümü problematize etmektedir. Sınıflı toplumlarda bilim ve teknoloji artı değer üretiminin belirleyiciliğinde şekillenmektedir. Kapitalizm, toplumsal yaşamı metalaştırma birikimini derinleştirirken bilimsel üretimi de bu sürece eklemektedir. Bu bağlamda akademik kapitalizm, akademik emeğin güvencesizleşmesi ve bilimsel üretimin sermaye birikim süreçlerine eklenmesi yoluyla, üniversite bünyesine yeni sömürü mekanizmalarını meydana getirmektedir. Üniversitenin kurucu fikri, ekonomi-politik süreçlerle aşınmakta, bu da bilginin metalaşmasına ve nicelik odaklı bir performans sistemine yol açmaktadır. "Yayınla ya da yok ol" baskısı, bilim etiğini aşındırırken, bilimin iktidar ve sermaye tarafından yönlendirilmesi onun özerk doğasını bozmaktadır. Sonuçta üniversite, eleştirel düşünme ve akademik özerklik ile kamusal sorumluluk gibi temel ilkelerini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bununla birlikte, bu ilkeleri korumaya yönelik geliştirilen pratikler, kurumsal, kuramsal ve uluslararası kuruluşlar (Avrupa Üniversiteler Birliği-EUA ve Magna Charta Gözlemevi gibi) düzeyinde çeşitlenerek üniversite ideasını yaşatmaya çalışmaktadır.

Kaynakça

- Altbach, G. P. (2012), Araştırma Üniversitelerinin Geçmişi: Bugünü ve Geleceği. İçinde, Philip G. Altbach ve Jamil Salmi, (Ed), Çev. Kadri Yamaç, *Akademik Mükemmeliyete Giden Yol Dünya Çapında Araştırma Üniversiteleri Oluşturmak*, (1. Basım, ss.) Ankara: Efil Yayınevi.
- Bauman, Z.(2005). *Bireyselleşmiş Toplum*. Çev. Yavuz Alogan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bok, D.(2007). *Piyasa Ortamında Üniversiteler Yükseköğretimin Ticarileşmesi*. 1. baskı, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dölen, Emre (2009), Türkiye üniversite tarihi 1, Osmanlı Döneminde Darülfünun (1863 1922). İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erat, V. (2019). *Rekabet Çağında Yenilik Yönetişim Sistemi, Yeniliğin İktidarı Ve Türkiye’de Dönüşen Üniversiteler*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Erol, Burçin (2005). Ortaçağ Avrupası ve Üniversiteler, *Doğu Batı*, 8(33),81-97
- Fleming, P.(2025). *Karanlık Akademi Üniversiteler Nasıl Ölür*, Çev. Akın Emre Pilgir, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Gürüz, Kemal, Erdoğan Şuhubi, A.M. Celal Şengör, Kazım Türker ve Ersin Yurtsever (1994), *Türkiye’de ve Dünya’da Yükseköğretim, Bilim ve Teknoloji*. İstanbul: TÜSİAD Yayın No: TÜSİAD-T/94, 6-164).
- Günel, İ. (2013), *50 Soruda Üniversite*. İstanbul: 7 Renk Basım Yayın.
- Le Goff, J. (2017), *Ortaçağda entelektüeller*. Çev. M. A. Kılıçbay, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Habermas, J., Blazek, J. R. (1987). The Idea of the University: Learning Processes. *New German Critique*, (41), 3–22.
<https://doi.org/10.2307/488273>
- Wissema, J.G. (2009).*Üçüncü Kuşak Üniversitelere Doğru Geçiş Döneminde Üniversiteleri Yönetmek*, İstanbul: Özyeğin Üniversitesi Yayınları.
- Küçükcan, Talip ve Bekir S. Gür (2009), *Türkiye’de Yükseköğretim: Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Ankara: SETA Yayınları.
- Rashdall, Hastings (1895). *Universities of Europe in the Middle Ages*, (Oxford: Clarendon Press), https://lollardsociety.org/pdfs/Rashdall_Universities_vol2pt1.pdf, (01.05.2023).
- Rüegg, W. General Editor (1992). *A History Of The Universty In Europe*, Cambridge: Cambridge University Press,
<https://www.examenapium.it/cs/biblio/Ridder2003.pdf>. (01.12.2025).
- Tekeli, İ. (2012). *Üniversite Sohbetleri*”, içinde, Üniversite Bilim ve Türkiye, (Ed. Vedat Bilgin) Ankara: Binyıl Yayınevi.
- Tekeli, İ. (2003). *Eğitim Üzerine düşünmek*, Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Timur, T. (2000), *Toplumsal Değişme ve Üniversiteler*, Ankara: İmge Kitabevi.